

MARCIN POLAKOWSKI¹Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
ORCID: 0000-0002-7307-6386

DOI : 10.14746/rie.2024.18.18

Populistyczna krytyka reprezentacji demokratycznej wobec kwestii integracji europejskiej. Przypadek partii PiS i VOX

Debata na temat rozmiarów tendencji populistycznych we współczesnej polityce demokratycznej oraz charakteru tzw. „fali populizmu” jest złożona, a w jej ramach pojawiają się rozbieżne stanowiska (Müller, 2022; Eatwell, Goodwin, 2020, roz. *Wstęp*). Niezależnie od kontrowersji populizm stał się jednak przynajmniej realnym elementem dyskusji o polityce, zarówno w dyskursie publicznym, jak i naukowym. Dzieje się tak, pomimo tego, że badaczy tego zjawiska dzieli kwestia definicji populizmu, jego charakteru czy konsekwencji, a nawet jego realności (Hawkins, Rovira Kaltwasser, 2017, s. 2).

Jednocześnie pojawia się rozdźwięk pomiędzy teoretycznymi rozważaniami i sporami na temat tego, czym jest populizm, a próbami aplikacji konkretnego rozstrzygnięcia w tym zakresie do przypadków empirycznych. Definicje populizmu pozostają na tyle ogólne i efemeryczne, że zarzuca im się, że mogłyby zostać zastosowane do opisu większości ugrupowań politycznych we współczesnych demokracjach liberalnych (Canovan, 2010a, s. 65).

Przedmiotem niniejszego artykułu jest próba teoretycznego ujęcia populistycznej krytyki Unii Europejskiej jako organizacji ponadnarodowej na gruncie twierdzenia, że istotą populizmu jako zjawiska społeczno-politycznego jest krytyka teorii i praktyki reprezentacji politycznej we współczesnych demokracjach liberalnych. Ujęcie to zostanie zobrazowane porównaniem koncepcji dwóch ugrupowań politycznych – hiszpańskiego VOX-u i polskiego Prawa i Sprawiedliwości w ich podejściu do Unii Europejskiej jako instytucji i – szerzej – integracji europejskiej jako procesu. W ramach niniejszego artykułu zastosowane więc zostaną analiza teoretyczna pojęcia populizmu oraz metoda porównawcza w zakresie zestawienia hiszpańskiego i polskiego przykładu tzw. prawicowego populizmu.

Na podstawie powyższych założeń wyjściowych sformułowano zatem dwa pytania badawcze:

1. W jaki sposób proponowane rozumienie populizmu wpływa na interpretację krytyki europejskich procesów integracyjnych w przypadku partii populistycznych?
2. Na ile narracje hiszpańskiej partii VOX oraz polskiej Prawo i Sprawiedliwość wykazują podobieństwa, jeżeli chodzi o podejście do kwestii integracji europejskiej?

Odnosząc się do powyższych pytań, w ramach roboczych hipotez twierdzimy, że rozumienie populizmu oparte przede wszystkim na jego krytyce reprezentacji demo-

¹ Artykuł udostępniany jest na licencji Creative Commons – CC-BY-SA 4.0 – uznanie autorstwa, użycie niekomercyjne, na tych samych warunkach.

kratycznej odgrywa ważną rolę w eurosceptycznych narracjach partii populistycznych oraz że w tym kontekście hasła hiszpańskiej partii VOX-u i polskiego Prawa i Sprawiedliwości wykazują daleko idące podobieństwa.

Populizm jako forma reprezentowania politycznego

Dyskusja na temat tego, czym jest populizm nie daje jednoznacznych i bezspornych rozstrzygnięć, przesądzających o specyfice tego zjawiska, lecz raczej generuje mnogość podejść teoretycznych i badawczych w ramach studiów nad populizmem. Próby usilnego ujednoliczenia populizmu lub znalezienia jego nowej, bardziej adekwatnej definicji – zdaniem Dario Germaniego – przyjmują wręcz postać obsesji populistycznej, owocując niekończącymi się sporami terminologicznymi (Germani, 2019, s. 54). Oprócz najbardziej znanych ujęć populizmu jako ideologii, dyskursu, stylu politycznego, pojawiają się koncepcje próbujące określić go mianem mentalności czy teorii działania (Tarchi, 2016, s. 100–105; Germani, 2019). Choć Peter Wiles w swojej klasycznej pracy określił populizm mianem „syndromu politycznego o zaskakującej stałości”, to sam wskazywał, że katalog cech składający się na ów syndrom właściwie nigdy nie jest urzeczywistniany przez ruchy populistyczne w całości. W efekcie trudno mówić o jednym populizmie tylko raczej o różnych populizmach (Wiles, 1969, s. 166–167).

Jednym z najważniejszych dylematów teoretyków populizmu, przewijającym się w różnych próbach jego konceptualizacji, jest problem określenia na ile jest on spójnym zbiorem stanowisk normatywnych dotyczących spraw społeczno-politycznych, a na ile narzędziem z obszaru praktyki politycznej, służącym zdobyciu poparcia społecznego, pozbawionym jednak jakiegokolwiek treści ideowej (Mudde, 2017; Weyland, 2017). Pomimo, że opisy populizmu zwykle podkreślają jego wieloaspektowość, to nie wszystkie w swej wymowie wydają się uwzględniać zarówno jego normatywny, jak i praktyczny wymiar. Przykładowo, opisywanie populizmu jako kolejnej (mikro-) ideologii sprowadza go do fenomenu czysto normatywnego, podczas gdy określanie go mianem strategii politycznej czy modelu przywództwa bagatelizuje jego ideowy wymiar, podkreślając jego znaczenie w ramach demokratycznej praktyki politycznej (Hawkins, Rovira Kaltwasser, 2017, s. 2–11). Poza opisaną ambiwalencję stara się wyjść próba określania populizmu mianem dyskursu (Laclau, Mouffe, 2007, s. 144; Laclau, 2009, s. 129–130; Mouffe, 2020, s. 16), która jednak spotyka się z krytyką dotyczącą jej abstrakcyjności czy zapośredniczenia ideologicznego (Vergara, 2019, s. 1–10). Inną próbą wyjścia poza dychotomię teoria–praktyka w kontekście populizmu jest próba definiowania go jako teorii reprezentacji politycznej w ramach współczesnych demokracji liberalnych (Arditi, 2007, s. 61).

Definiowanie populizmu przede wszystkim jako krytyki demokratyczno-liberalnego rozumienia reprezentacji politycznej i próby go przekroczenia w praktyce populistycznej ma głęboko zakorzenione historycznie inspiracje teoretyczne. Są one związane z krytyką demokracji przedstawicielskiej i samej zasady reprezentacji obecną m.in. w oświeceniowej filozofii Jana Jakuba Rousseau przy uznaniu wszelkich różnic, skupiających się głównie na odmiennym rozumieniu praktyki partycypacji (Müller, 2017, s. 52–53).

Do najważniejszych elementów postrzegania populizmu jako krytyki współczesnej formy reprezentacji demokratycznej należy uznawanie relacji pomiędzy ludem a wybranymi politykami jako możliwie „bezpośredniej” i stałej, a nie ograniczonej jedynie do momentów wyborczych. Miałaby być ona próbą ustanowienia rzeczywistości, która umożliwiałaby aplikację „prawdziwej demokracji” na skalę państw narodowych, nawet jeśli zdaniem wielu teoretyków są to próby skazane na porażkę (Dahl, 1982, s. 13).

Populistyczne rozumienie reprezentacji wiąże się zdaniem Andewega i Louwerse’a z populistyczno-większościową koncepcją demokracji, w ramach której wybrany reprezentant jest raczej delegatem woli ludu, a nie stosunkowo niezależnym jej mandatariszem, jak w przypadku liberalno-konsensualnego ujęcia systemu demokratycznego (Andeweg, Louwerse, 2020, s. 97–102). Należy jednak zaznaczyć, że praktyczne egzekwowanie woli ludu w przypadku pojedynczych przedstawicieli jest na poziomie instytucjonalnym *de facto* równie nierealne, co możliwość realizacji postulatów demokracji bezpośredniej na większą skalę. Ponadto uznaje się, że w demokracjach masowych to partie polityczne, zamiast poszczególnych reprezentantów w parlamencie, stały się głównymi podmiotami politycznymi. W związku z tym refleksja nad realizacją woli obywateli przez ich przedstawicieli zostaje przeniesiona przede wszystkim na poziom partyjny. Partie tworzące większość parlamentarną jednocześnie reprezentują większościową wolę ludu, a mniejszość blokująca jest w ramach omawianej tradycji zasadniczo uznawana za nieakceptowalną, gdyż niedopuszczalna jest realizacja weta przez mniejszość w stosunku do większości. W realiach współczesnego populizmu oznacza to także, że „możliwie nierozcieńczona wola większości ludu” wymaga, aby większość parlamentarna nie była w swoich decyzjach ograniczana przez jakiegokolwiek mechanizmy „kontroli i równowagi”, zwłaszcza jeśli są one tworzone przez „nie większościowe siły równoważące, takie jak sądownictwo” (Andeweg, Louwerse, 2020, s. 98).

Nadia Urbinati także podkreśla, że urzeczywistnianie idei czystej demokracji musi wiązać się z niechęcią do wszelkich instytucji, które mogą zaburzać relację pomiędzy wybranymi reprezentantami i równymi sobie obywatelami. Dlatego idąc za Norberto Bobbio wskazuje, że charakterystyczne dla populizmu jest wyraźne „kwestionowanie procedur i instytucji przedstawicielskiej demokracji konstytucyjnej” (Urbinati, 2013, s. 138) w imię zrównania opinii większości społecznej z władzą suwerennego państwa oraz wykluczenia możliwości podwójnej wzajemnej interakcji pomiędzy wyborcami i reprezentantami (w ramach wyborów oraz procesu kształtowania opinii społecznej także w okresach międzywyborczych) (Urbinati, 2013, s. 140).

Polaryzacja, której podstawowym wymiarem jest wykorzystywana przez populistów dychotomia lud–elity, ma jednak charakter nieinkluzywny, wykluczający osoby niemieszczące się w obrębie populistycznej wizji ludu. W ramach populizmu „koncepcja ludu jest endogenicznie socjologiczna i utożsamiana z częścią narodu, dużą liczbą osób, mniej zamożnymi lub klasą niższą”, co sprawia, że znaczenie demokratycznego obywatelstwa znacząco spada (Urbinati, 2013, s. 143). Sama koncepcja ludu, pozostając nierzadko plastyczna i niedookreślona jest utożsamiana mimo to z „rdzenną krainą (*heartland*), z której wykluczone zostaje to, co »obce« lub »znajdujące się na obrzeżach«” (Taggart, 2010, s. 80, 85).

Utożsamianie opinii niedookreślonych mas ludowych z wolą ludu, dokonujące się w ramach praktyki populistycznej, odbywa się nie na podstawie jasnych kryteriów, lecz poprzez arbitralne deklaracje liderów politycznych, celowo abstrahujących od oceny proceduralnej, prawnej czy instytucjonalnej (Urbinati, 2013, s. 145). W populizmie afirmowanie suwerenności ludu jest uznawane za warunek uczciwej i przejrzystej polityki, co ma być celowym zerwaniem ze współczesną demokratyczną kulturą kompromisu i negocjacji (Urbinati, 2013, s. 146). Między ludem a liderem uosabiającym jego aspiracje i wolę, stanowiącym kontrapunkt dla skorumpowanych elit powinno być jak najmniej instancji pośredniczących lub wpływających na proces sprawowania władzy. Mogą one zniszczyć więc populistycznego lidera ze zwykłymi ludźmi lub być narzędziami oddziaływania dotychczasowych elit na politykę populistyczną. Narracje populistyczne, uzasadniające ich niepowodzenia w zakresie sprawowania lub utrzymania władzy wskazują w tym zakresie m.in. na opór tzw. głębokiego państwa (*deep state*), poprzez które elity próbują powstrzymać lub wpływać na działania sił populistycznych (Lofgren, 2016; Skowronek, Dearborn, King, 2021; Dover, 2022). Innymi działaniami elit, mającymi według populistów, uniemożliwić im dojście do władzy lub pozbawić ich udziału w niej są próby tworzenia tzw. kordonu sanitarnego, złożonego z dominujących dotąd partii politycznych i sprzyjających im mediów (Rummens, Abts, 2010, s. 660–663; Downs, 2012, s. 82–83; Riera, Pastor, 2021, s. 1–4). Celem populistycznej reprezentacji jest tymczasem próba urzeczywistnienia „mitu całościowej jedności państwa i społeczeństwa” na podobieństwo „podmiotów o charakterze korporacyjnym”, poprzez rugowanie liberalnie rozumianej równości oraz społecznego i politycznego pluralizmu (Urbinati, 2013, s. 146).

Populistyczna wizja reprezentacji proponuje więc polaryzację i wizję dwubiegowego podziału społeczeństwa na – z jednej strony – szlachetny lud i jego wiernych reprezentantów oraz – z drugiej strony – wąską warstwę skorumpowanych elit wraz z ich przedstawicielami umocowanymi na różnych poziomach władzy: politycznej, ekonomicznej, medialnej czy sądowniczej (Müller, 2017, s. 69–71). Lud jest w tym przypadku głównym podmiotem kolektywnego działania, zdolnym do rekonfiguracji porządku społecznego, uznawanego za niesprawiedliwy, a jego reprezentanci mają stanowić narzędzie przywracania godności i polepszenia losu zwykłych ludzi. Dokonuje się to w kontrze do szeroko pojmowanych grup dominujących, które sprawują władzę polityczną, ekonomiczną, społeczną i kulturową (Rosanvallon, 2021, s. 18). W związku z tym także niepopulistyczni reprezentanci w ramach demokracji liberalnych muszą być uznani za członków oligarchii, chroniących „system” czy też szeroko pojmowaną „kastę” uprzywilejowanych (Rosanvallon, 2021, s. 18–19).

Antagonistyczny, konfrontacyjny charakter populizmu nie dopuszcza zatem możliwości kompromisu i wyznacza pożądany zestaw cech prawdziwego reprezentanta ludu. Konstruowanie i wykorzystywanie Schmittiańskiej dychotomii wróg–przyjaciół zasadniczo ogranicza możliwości zawierania kompromisu i układania się zarówno z ugrupowaniami, jak i instytucjami niepopulistycznymi. W myśl logiki populistycznej – podkreślanej choćby w teorii Ernesto Laclau’a – dla konfliktów polityczno-społecznych, opartych na realnych różnicach interesów nie istnieje bowiem w pełni racjonalne i zupełnie niekonfrontacyjne rozwiązanie (Laclau, 2009, s. 129–130; Mouffe, 2005, s. 97–123).

Populizm rozumiany jako próba przededefiniowania demokratycznej reprezentacji politycznej wydaje się być o tyle cenną perspektywą, że przekracza dychotomię stanowisko normatywne–strategia praktyczna, będącą jednym z kluczowych problemów współczesnych teorii populizmu. Z jednej bowiem strony krytyka współczesnego modelu reprezentacji oraz próba stworzenia innej jego wizji ma określone implikacje normatywne, zdaniem wielu teoretyków sprzeczne z liberalnym rozumieniem demokracji. Nie sprowadza więc ona populizmu jedynie do strategii politycznej czy wręcz wyborczej, prowadzącej w efekcie do rozmycia tego pojęcia i możliwości dość dowolnego przypisywania go – niemniej w różnym stopniu – niemal wszystkim aktorom politycznym (Vergara, 2019, s. 10). Z drugiej jednak strony nie definiuje populizmu jako kolejnej (choćby niepełnej) ideologii (Freeden, 1996, s. 485–487; Freeden, 2017, s. 1–11), której istota zawierałaby się w określonym katalogu postulatów normatywnych, oddając przez to w większym stopniu dynamikę tego zjawiska i nie negując jego wewnętrznej różnorodności. Nie próbuje także sprowadzić go do nowej odmiany jednej z klasycznych doktryn politycznych (np. nacjonalizmu) lub nowego amalgamatu kilku z nich, bagatelizując elementy oryginalne populizmu oraz kontekst społeczno-polityczny, w którym obecnie się formuje (Eatwell, Goodwin, 2020, roz. 2). Wreszcie przedstawienie populizmu jako krytyki teorii i praktyki demokratyczno-liberalnej reprezentacji politycznej, pozwala także precyzyjniej przedstawić wynikające z niego zagrożenia, a także podkreślić jego zasadniczo antyliberalny charakter.

Populizm wobec Unii Europejskiej

Skoncentrowanie na kwestii reprezentacji, a co za tym idzie niezakłóconej relacji pomiędzy ludem i jego przedstawicielami w ramach populizmu łączy się z zagadnieniem suwerenności ludu i demokratycznej władzy. Nacisk położony na kwestię realizowania demokratycznej suwerenności ludu poprzez możliwie niezależną od innych instancji władzę przedstawicielską, choć nie musi, tak jak w przypadku lewicowego populizmu (Ward, Guglielmo, 2024, s. 3–5; García Agustín, 2020, s. 65–80), to zwykle dość łatwo jest utożsamiany z suwerennością narodu. W praktyce powoduje to zbliżenie wielu ruchów populistycznych, odnoszących największe sukcesy w świecie zachodnim, do postulatów prawicowo-suwerenistycznych (Thomassen, 2019, s. 13; Taguieff, 2010, s. 146; Mény, Surel, 2007, s. 32). W ten sposób populizm w swym nastawieniu do ambitnych europejskich projektów integracyjnych staje się często pravicowym „narodowym populizmem”.

Niechęć lub przynajmniej ostrożność populizmu do ponadnarodowych inicjatyw integracyjnych w kontekście krytyki współczesnej praktyki reprezentacji demokratycznej wiąże się z jego nieufnością wobec wszystkich instytucji ograniczających wykonywanie suwerennej władzy ludu przez wybranych przedstawicieli. W wyniku ponadmiarowego wzmocnienia tego typu instytucji system przedstawicielski, jak argumentują populiści, doprowadził do wyobcowania elit i oddzielenia ich od rzeczywistych potrzeb ludu (Rosanvallon, 2021, s. 5–6; Taggart, 2007, s. 122). W reakcji na to populizm proponuje rozwiązania, które różnią się zasadniczo, jeśli chodzi o ich rodzaj

czy dopracowanie, zwykle pozostając jednak na bardzo wysokim poziomie ogólności (Mudde, 2007, s. 150–155; Canovan, 2010b, s. 283–284).

W przypadku prawicowego populizmu najistotniejsze jest w tym kontekście położenie nacisku na wzmocnienie przedstawicielskiej władzy, zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym, co miałyby umożliwić egzekwowanie suwerenności ludu/narodu. W przypadku perspektywy wewnątrzpaństwowej kluczowa jest krytyka ciał pośredniczących, tworzących instytucjonalno-społeczną obudowę władzy ustawodawczej i wykonawczej, takich jak partie polityczne, media, władza sądownicza czy różnego rodzaju grona eksperckie (Urbinati, 2014, s. 7–8). Krytyka ta wynika z przekonania, że wszystkie te instytucje, które według populistów miały na celu kontrolować wybieralną władzę tak, aby realizowała ona wolę ludu, w rzeczywistości stały się częścią oligarchicznego establishmentu. W ten sposób hamują one realizację mandatu demokratycznego w zgodzie z interesami ludu pod hasłami obrony demokracji liberalnej, mniejszości czy praw jednostkowych (Urbinati, 2019, s. 3–4).

Jeśli chodzi natomiast o perspektywę zewnętrzną, to przedmiotem krytyki populizmu są także instytucje ponadnarodowe, mające narzucać i ograniczać suwerenność demokratyczną państw narodowych. W przypadku lewicowego populizmu przedmiotem tej krytyki są raczej ponadnarodowe kręgi ekonomicznie uprzywilejowanych elit, takie jak korporacje międzynarodowe czy organizacje mające promować neoliberalną globalizację (Laclau, 2009, s. 129–130; García Agustín, 2020, s. 36). Instytucje integracyjne takie jak Unia Europejska także są w tym przypadku krytykowane, jednak z silnym naciskiem na połączenie stanowiska suwerennościowego z ekonomicznym. „Unia Europejska jest postrzegana jako projekt neoliberalny, a więc w konsekwencji odrzucenie neoliberalizmu pociąga za sobą odrzucenie UE w ramach roszczenia państwa narodowego do suwerenności” (García Agustín, 2020, s. 100). Mowa tu jednak raczej o Unii Europejskiej w obecnej postaci, w odniesieniu do której lewicowy populizm wskazuje na demokratyczny deficyt oraz głęboki kryzys legitymizacji (Orellana Martínez, 2020, s. 124–125; Salmela, Von Scheve, 2018, s. 440; Karavasilis, 2024, s. 9–12; Roch, 2023, s. 120–123).

Odminną perspektywę przyjmuje w tym kontekście prawicowy populizm. W tym przypadku sceptycyzm wobec integracji europejskiej wynika z braku przekonania o możliwości zaistnienia europejskiego demosu, a co za tym idzie bezcelowości wszelkich działań na rzecz demokratyzacji na poziomie unijnym. Głównym punktem odniesienia dla demokratycznych reprezentantów ludu powinna być w tym przypadku wspólnota narodowa, która zlewa się z pojęciem ludu (Müller, 2017, s. 17–18).

Eatwell i Goodwin wskazują, że jednym z czterech, głównych wyróżników współczesnego populizmu jest obawa o „destrukcję historycznej tożsamości grupy narodowej i jej ustalonych stylów życia”. Obawa ta łączy się z niechęcią do „kulturowo liberalnych polityków, organizacji ponadnarodowych i globalnej finansjery”, które niszczą tożsamości narodowe poprzez zachęcanie do dalszej masowej imigracji (Goodwin, Eatwell, rozdział *Wstęp*; Martinelli, 2018, s. 63).

Jak wskazuje Yves Surel, Unia Europejska jest w tym kontekście szczególnym przedmiotem krytyki populistycznej. Wynika to z samego faktu, że stanowi najbardziej ambitny ponadnarodowy projekt integracyjny na świecie, wpływający znacząco na rzeczywistość społeczno-polityczną państw członkowskich. Jednocześnie populiści

wskazują, że powyborcza kontrola autentycznych reprezentantów jest możliwa tylko w ramach realnej wspólnoty politycznej, istniejącej jedynie na poziomie państw narodowych (Surel, 2011, s. 3).

Unia Europejska więc w optyce populistycznej stanowi organizację, która zakłóca poprzez interwencję z zewnątrz łączność pomiędzy demokratycznymi reprezentantami a ludem w ramach państwa narodowego (Martinelli, 2018, s. 62; Roch, 2021, s. 11; Caiani, Weisskircher, 2021, s. 17–18). Jednocześnie elity unijne same w sobie są niedemokratyczne, nietransparentne i rozmywające odpowiedzialność za konkretne decyzje polityczne oraz z trudem poddające się demokratycznej weryfikacji. Istotnym bowiem elementem populizmu jest tworzenie demonizującego obrazu elit – w tym przypadku ponadnarodowych – jako „odległych, anonimowych i aroganckich” (Taggart, 2007, s. 122; Pirro, Taggart, Van Kessel, 2018, s. 8).

Tak przedstawiane elity europejskie narzucają – zdaniem populistów – ich wspólnotom narodowym niekorzystne rozwiązania ekonomiczno-polityczne. Choć konkretne zarzuty różnią się w zależności od kraju oraz jego charakterystyki socjo-ekonomicznej, w większości przypadków ich ocena pozostaje podobna jako niekorzystna dla „zwykłych ludzi” w poszczególnych państwach (Brubaker, 2007, s. 1205). Polityka europejska miałaby więc zdaniem populistów prowadzić do osłabienia przynależnych narodom europejskim praw i gwarancji ekonomiczno-społecznych, zapewniających im poczucie bezpieczeństwa społecznego (Reungoat, 2010, s. 307–308; Ivaldi, 2018, s. 6–10; Buzogány, Costa, Góra, 2022, s. 512; Roch, 2021, s. 10–11).

Brak poczucia właściwej reprezentacji ludu w instytucjach europejskich i poczucie narzucania „przez Brukselę” niedostatecznie zaaprobowanych w procesie demokratycznym rozwiązań łączy się z częściową krytyką fundamentalnych dla projektu unijnego czterech wolności wspólnego rynku, a w szczególności przepływu osób (Brubaker, 2007, s. 1207). W tym zakresie często, choć w różnym stopniu, występujący ekonomiczny protekcjonizm jest łączony z nastawieniem antyimigracyjnym i krytyką Unii Europejskiej jako projektu – w narracji populistycznej – zasadniczo multikulturowego (Roch, 2021, s. 8–9; Martinelli, 2018, s. 63).

Prawicowi populiści przeciwko Unii Europejskiej – przypadek Polski i Hiszpanii

Na gruncie tak zarysowanej podstawy teoretycznej dokonana zostanie próba porównania podobieństw narracji populistycznych w odniesieniu do kwestii integracji europejskiej dwóch partii europejskiej prawicy – hiszpańskiego VOX-u i polskiego Prawa i Sprawiedliwości.

O bliskości ideowej obu partii w kontekście polityki unijnej świadczy fakt, że do 2024 roku pozostawały one członkami tej samej grupy politycznej w Parlamencie Europejskim – Europejskich Konserwatystów i Reformatorów (EKR), a także liczne kontakty dwustronne pomiędzy liderami obu ugrupowań (*Santiago...*, 2019; *Lider...*, 2022). Spektakularnymi przykładami współpracy obu partii było uczestnictwo przedstawicieli Prawa i Sprawiedliwości w zjazdach ugrupowań prawicowych organizowanych w Hiszpanii, w tym z udziałem ówczesnego premiera – Mateusza Morawieckiego

go, który w swym przemówieniu wystąpił z krytyką Unii Europejskiej (*Morawiecki...*, 2022; *W Madrycie...*, 2024).

Rdzeniem podejścia VOX-u do kwestii integracji europejskiej jest rozczarowanie dotychczasowymi elitami hiszpańskimi w ramach reprezentowania przez nich interesów Hiszpanów. VOX wielokrotnie podkreślała swój krytycyzm wobec całej klasy politycznej w Hiszpanii. Sprzeciwiając się podejściu lewicy do spraw europejskich, VOX nie szczędzi krytyki także swojemu koalicjantowi w niektórych hiszpańskich wspólnotach autonomicznych tj. centroprawicowej Partido Popular. W tym zakresie wskazuje, że PP i PSOE w sprawach europejskich są tak naprawdę „wielką koalicją”, a ich politycy używają „różnych akronimów, ale bronią tego samego”. Wypowiadający te słowa Ignacio Garriga Vaz de Conceição nawiązywał tym samym do porozumienia programowego Europejskiej Partii Ludowej i Socjalistów w PE, których członkami są dwie główne partie hiszpańskie (*Buxadé...*, 2024).

Należy jednak zauważyć, że podejście VOX do kwestii integracji europejskiej ewoluowało. Na początku istnienia partii w 2014 roku kładziono nacisk na potrzebę „reformy wewnętrznej Unii, która zmniejszyłaby biurokrację na korzyść skuteczności działań organizacji” (Jakóbczyk-Adamczyk, 2020, s. 90–91). Później jednak krytycyzm wobec procesów integracyjnych wzrastał, a politycy VOX-u zaczęli podkreślać swój sprzeciw wobec pogłębiania integracji europejskiej, postrzegając ją jako kontynuowanie procesu odbierania suwerenności poszczególnym narodom europejskim. Javier Ortega Smith w latach 2014–2022 sekretarz generalny partii wskazywał, że suwerenność narodową, jako wartość ukształtowana na przestrzeni wieków przez pokolenia Hiszpanów, powinna być przede wszystkim bronią przed zagrożeniami globalistycznymi (*Ortega...*, 2019). Jednym z tych zagrożeń jest „biurokratyczny potwór” Unii Europejskiej, „który odwraca się od Europejczyków i [...] państw członkowskich” (*Nos...*, 2024, s. 3). Ostatnim instytucjonalnym wymiarem tej ewolucji było przystąpienie VOX-u po ostatnich wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2024 roku do grupy Patrioci za Europą, stworzonej m.in. przez węgierski Fidesz (*Spain's...*, 2024).

Z podkreśleniem znaczenia suwerenności w przypadku VOX-u wiąże się także podkreślanie roli spójności narodowej, kierowane w kontrze do ruchów suwerennościowych wewnątrz Hiszpanii oraz w sprzeciwie wobec napływu migrantów w przypadku perspektywy zewnętrznej. Suwerennościowy charakter programu VOX wyraża się zatem w podkreśleniu wagi ochrony kultury i tradycji narodowej, przedstawianej jako homogeniczna całość (Kosmyńska, 2021, s. 94–95). Negatywne nastawienie VOX-u do różnorodności etniczno-kulturowej, obejmuje natomiast nie tylko krytykę imigracji, ale także progresywnych przemian społecznych, wyrażające się w przypadku VOX-u w dyskursie antyfeministycznym (Ramis-Moyano, Pasadas-del-Amo, Font, 2023, s. 3; Romero, Andaluz Antón, Corrales Aznar, 2024, s. 9).

Sprzeciw wobec społeczno-politycznego feminizmu łączy się w tym przypadku z krytyką migracji poprzez nazywanie agendy elity europejskiej proimigrancką i profeministyczną. Deputowana VOX-u w Parlamencie Wspólnoty Autonomicznej Walencji Ángeles Criado Gonzálbez wskazywała, że „radykalnemu feminizmowi nie udało się zmniejszyć liczby ofiar przemocy ze względu na płeć”, zaś kwestia narodowości jest pomijana jako „politycznie niepoprawna” przez siły polityczne zainteresowane

podtrzymywaniem stereotypu Hiszpana – „seksistowskiego gwałciciela” (*Ángeles...*, 2024). Z kolei eurodeputowany VOX-u Carlos Flores Juberías, wyrażając swój sprzeciw wobec wpisania prawa do aborcji do Karty Praw Podstawowych UE argumentował „aborcja jest środkiem zapewniającym zdrowie reprodukcyjne w taki sam sposób, w jaki gilotyna ma zakończyć kaszel”, jednocześnie sugerując, że głosy sprzeciwu ze strony środowisk konserwatywnych są wyciszane przez elity zarówno w Hiszpanii, jak i w instytucjach unijnych (Valdés, 2024).

Podobnie negatywnie oceniane są przez VOX regulacje i propozycje polityk klimatycznych wdrażanych lub proponowanych przez Unię Europejską. VOX wskazuje – uważając się za jedyną hiszpańską partię polityczną krytyczną wobec tych regulacji – na ich antysuwerennościowy charakter, zagrażający suwerenności Hiszpanii zarówno w wymiarze tożsamościowo-symbolicznym (wyludnianie wsi i przez to zagłada „wiejskiego stylu życia”), jak i materialnym (suwerenność energetyczna i żywnościowa) (*Una...*, 2024). Agenda 2030 i Europejski Zielony Ład są jednocześnie przez przedstawicieli VOX-u przedstawiane jako produkt polityki globalistycznych elit, w istocie „niedemokratyczne” i nieodpowiadające potrzebom poszczególnych krajów, „podpisane bez poddawania ich debacie czy głosowaniu” (Cristóbal, 2024). Partie, które popierają politykę realizacji celów klimatycznych są oceniane jako niesłużące interesom „zwykłego człowieka”: rolnika czy przedsiębiorcy (*9J-i...*, 2024).

Idea wyciszania prawdziwej woli „ludu-narodu” jest ważną częścią tożsamości VOX-u. Dokonuje się to poprzez zdradę wszystkich sił systemowych, na które składa się zarówno lewica, kojarzona w dyskursie VOX z komunizującym radykalizmem, jak i tzw. tchórzliwa prawica (*la derecha cobarde*) (Riaño, 2023; López, 2022). VOX określa dwie główne partie hiszpańskie mianem duopolu tworzącego „dwupartyjną dyktaturę”, w zamian proponując „prawdziwą demokrację” z przedstawicielami będącymi rzeczywistymi wykonawcami woli ludu (Carvajal, 2019). W związku z tym przedstawiciele i zwolennicy VOX-u identyfikują partię Santiago Abascale Conde jako „prawicę społeczną” w odróżnieniu od nieautentycznej „prawicy medialnej” lub „prawicy ekonomicznej” (kojarzonej przede wszystkim z Partido Popular), oskarżanej o bycie częścią tego samego, co lewica i skrajna lewica bloku progresywnego (Chamorro, 2023). Ma to być szczególnie widoczne w odniesieniu do polityki europejskiej, w której wszystkie partie hiszpańskie – poza VOX-em – są gotowe na stopniowe oddawanie suwerenności hiszpańskiej w ręce Brukseli (Aranda Bustamante, Escribano, 2022, s. 8, 17–18). Głównym celem VOX-u jest więc odzyskanie przez Hiszpanię większej kontroli nad decyzjami gospodarczymi, polityką rolną, migracyjną, choćby poprzez powrót w większym zakresie do zasady jednomyślności w UE, czy danie pierwszeństwa prawu krajowemu nad wspólnotowym (González, 2024).

W tym sensie VOX identyfikuje się jako partia „prawdziwie demokratyczna”, postrzegając hiszpańską centroprawicową jako PP bezideową, oligarchiczną partię interesów, natomiast lewicę jako siłę antydemokratyczną i antykonstytucyjną, gdyż zbyt pobłażliwą wobec obecnych w Hiszpanii tendencji separatystycznych. W duchu populistycznym VOX dąży więc do „poszerzenia i pogłębienia” oraz „odzyskania” demokracji, w sprzeciwie wobec „partiokracji” i „zdrady systemu parlamentarnego”. Celem jest częstsze odwoływanie się do woli ludu, także poprzez sugestie rozszerzenia narzędzi referendalnych (*Santiago Abascal, el VIVA 22...*, 2022).

Z kolei nastawienie Prawa i Sprawiedliwości wobec integracji europejskiej ewoluowało wraz z rozwojem Unii Europejskiej oraz sytuacji politycznej w innych krajach europejskich, w szczególności ze wzrostem eurosceptycyzmu w Europie. Jednak niemal od początku swojego istnienia PiS próbowało odróżnić się zarówno od twardych przeciwników wejścia do UE, jak i od postaw euroentuzjastycznych, niezwracających uwagi na istotne dla Polski potencjalne zagrożenia związane z istnieniem Unii Europejskiej. Jak wskazuje Sanecka-Tyczyńska: „Politycy PiS doceniali ideę integracji europejskiej, ale niezależnie od wizji jedności wspólnotowej, UE traktowali jako obszar rywalizacji państw narodowych, w którym nie brak było hegemonistycznych dążeń państw silnych” (Sanecka-Tyczyńska, 2011, s. 221–222).

Akcesja do UE była wskazywana przez partię Jarosława Kaczyńskiego jako wybór potencjalnie korzystny geopolitycznie i ekonomicznie, jednak niedokonywany bezkrytycznie. Z upływem czasu kolejne etapy zacieśniania integracji europejskiej, wzrost krytycyzmu wobec Niemiec i stosunków Unii z Rosją, a także stawianie coraz większego nacisku na aspekt suwerenistyczny prowadziło do pogłębiania się niechęci Prawa i Sprawiedliwości wobec UE (Musiałek, 2024).

Stosunek PiS-u do UE opiera się na przekonaniu o fundamentalności zasady suwerenności narodu we współczesnych państwach demokratycznych (Sanecka-Tyczyńska, 2011, s. 132). Jednocześnie jednym z kryteriów odróżnienia praktycznej wierności tej zasadzie stało się rozróżnienie na prawdziwych przedstawicieli narodu oraz elit, „działających przeciwko polskiemu narodowi” w ramach „klasy panującej w III RP [...] ludzi dobrze sytuowanych, przedstawicieli biznesu, nauki oraz części klasy politycznej” (Sanecka-Tyczyńska, 2011, s. 135). Elity te swoją politykę nie zawsze korzystną dla „zwykłych ludzi” realizowały zarówno w odniesieniu do polityki wewnętrznej, jak i zewnętrznej. W przypadku tej ostatniej jednym z jej przejawów miała być zbyt serwilistyczna postawa wobec państw dominujących w Unii Europejskiej, zwłaszcza Niemiec.

Domniemany brak skuteczności i asertywności na arenie międzynarodowej jest według narracji Prawa i Sprawiedliwości związany z utratą z winy innych partii „narzędzi do samodzielnej realizacji interesów narodowych”. Chodzi w tym przypadku o niezdolność do sprzeciwu przypisywaną przedstawicielom innych partii, która skutkuje „wpisywaniem się w główny nurt ponadnarodowych decyzji i działania jedynie w ramach i za pośrednictwem organizacji integracyjnych” (Zdrowie, 2014, s. 149). Łączy się to z krytyką domniemanej negacji przez elity europejskie wartości suwerenności narodowej, państwa narodowego oraz jego demokratycznych organów (Zdrowie..., 2014, s. 149). Skutkiem zaś miało być w tym przypadku prowadzenie „wtórnej i peryferyjnej” polityki „samodegradacji”, niezgodnej z interesami i wolą polskiego narodu.

Antyeuropejski kurs Prawa i Sprawiedliwości uległ zaostrzeniu już w trakcie kampanii wyborczej do parlamentu w 2015 roku, a także w trakcie późniejszego „sporu o praworządność” z instytucjami unijnymi. Zbiegło się to jednak w czasie także ze zwiększeniem udziału narracji populistycznych w retoryce PiS-u. Podkreślanie znaczenia obrony woli polskich obywatelskich przed biurokracją unijną (Trzeba..., 2016), odbierającą polskiemu społeczeństwu suwerenność podejmowania decyzji wybrzmiała mocno w przypadku krytyki PiS-u dotyczącej potencjalnej relokacji uchodźców (Mamy..., 2015).

W odróżnieniu od innych ugrupowań, PiS przedstawia się jako partia, wyrażającą autentyczną wolę narodu polskiego. W tym kontekście, po utworzeniu rządu w 2015 roku, wskazywano że właśnie z tego powodu „elity europejskie [...] nie są w stanie pogodzić się z demokratycznym wyborem Polaków”. W kontrze do instytucji unijnych Jarosław Kaczyński podkreślał, że celem jego partii jest „stanie na straży” i „obrona interesów Polski” na mocy „upoważnienia” danego przez polskich wyborców (*Zostaliśmy...*, 2016; Sanecka-Tyczyńska, 2022, s. 283). Sama Unia Europejska była zaś krytykowana w tym kontekście jako instytucja chcąca sprowadzić Polskę do roli nie-suwerennej w swych decyzjach kolonii, jednocześnie z podkreśleniem, że referendum na decyzja o przystąpieniu do UE nie oznaczała zgody na utratę przez polskie społeczeństwo demokratycznej decyzyjności (*Wywiad...*, 2020).

Negatywne nastawienie Prawa i Sprawiedliwości do projektów uważanych za inspirowane polityką unijnych elit jest silnie naznaczone powyższymi twierdzeniami. Z tego powodu pakt migracyjny i wszelkie próby relokacji migrantów jest krytykowany nie tylko z powodu charakteru tego rozwiązania, lecz także z uwagi na to, że jest rozwiązaniem narzucanym przez elity niemieckie i unijne. Podkreślane jest, że rozwiązania migracyjne promowane przez UE są w istocie jednym z elementów prób pozbawienia Polski realnej suwerenności państwowej (*Konwencja...*, 2024). W tym kontekście prezes Jarosław Kaczyński podkreślał „pełne moralne prawo” polskich obywateli do powiedzenia „nie” imigracji w obawie przed utratą bezpieczeństwa (*Kaczyński...*, 2017).

Oddalenie decydentów w instytucjach unijnych od problemów „zwykłych ludzi” jest także wskazywana jako przyczyna krytyki Zielonego Ładu. W dyskursie Prawa i Sprawiedliwości wskazuje się, że europejskie rozwiązania proekologiczne są uderzeniem w „szanse rozwojowe” Polski, niekorzystnym dla niemal wszystkich grup społecznych „w gruncie rzeczy poza wąską elitą” (*Biało-Czerwoni!*..., 2024). Szczególnie akcentowane są tutaj koszty, które mieliby ponieść polscy rolnicy, mogące prowadzić zdaniem PiS-u do faktycznej anihilacji ich działalności. Brak wysłuchania tej grupy przez unijnych decydentów jest *de facto* ruchem niedemokratycznym, zaś sam projekt jest oceniany w tym przypadku jako próba realizacji „pewnej utopii świata globalnego” (*Briefing...*, 2024).

Podkreślanie wagi suwerenności narodowej łączy się zatem w narracjach PiS-u z podkreśleniem znaczenia samostanowienia ludu. Wartości te są z kolei na zasadzie kontrastu zestawiane z działaniami UE, które są przedstawiane jako próby zastraszenia Polski i narzucania polskiemu społeczeństwu woli obcych państw lub wyobcowania międzynarodowych elit (*Twarde...*, 2023).

Podsumowanie

Porównanie narracji VOX oraz Prawa i Sprawiedliwości wskazuje – pomimo znaczących różnic dzielących Hiszpanię i Polskę – na głębokie podobieństwa dotyczące ich stanowisk wobec integracji europejskiej. Obie partie wykazują daleko idący sceptycyzm wobec obecnego stadium integracji europejskiej, a tym bardziej wobec projektów dalszego jej zacieśniania. Wątkiem scalającym ocenę Unii Europejskiej

w przypadku obu partii jest krytyka pozostałych ugrupowań politycznych w Hiszpanii i Polsce, niewłaściwie reprezentujących i dbających o interesy narodowe, a zwłaszcza „zwykłych ludzi” oraz obecnego stadium integracji europejskiej jako międzynarodowego projektu globalistycznego, odbierającego suwerenność państwom europejskim i w optyce populistycznej tłumiącego prawdziwą demokrację.

W tym kontekście postrzeganie populizmu jako przede wszystkim krytyki współczesnej praktyki reprezentacji politycznej pozwala uwypuklić także spójność ideową partii prawicowo-populistycznych w zakresie krytyki inicjatyw unijnych, pomimo wszelkich różnic historycznych, społecznych czy geopolitycznych, dzielących kraje europejskie.

Author Contributions

Conceptualization (Konceptualizacja): Marcin Polakowski

Data curation (Zestawienie danych): Marcin Polakowski

Formal analysis (Analiza formalna): Marcin Polakowski

Writing – original draft (Piśmiennictwo – oryginalny projekt): Marcin Polakowski

Writing – review & editing (Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie): Marcin Polakowski

Competing interests: The author have declared that no competing interests exist
(Sprzeczne interesy: Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy)

Bibliografia

- 9J- Ortega Smith (Vox), en Lorca: „La Europa de esa Agenda 2030 y del Pacto Verde quieren acabar con nuestra ganadería”, „Europa Press”, 26.05.2024, https://www.europapress.es/murcia/noticia-9j-ortega-smith-vox-lorca-europa-agenda-2030-pacto-verde-quieren-acabar-ganaderia-20240526164642.html#google_vignette, 27.11.2024.
- Andrews R. B., Louwerse T. (2020), *The Institutional Framework of Representative Democracy: Comparing the Populist/Majoritarian and the Liberal/Consensual Model*, w: *The Oxford Handbook of Political Representation in Liberal Democracies*, red. R. Rohrschneider, J. Thomassen, Oxford University Press, Oxford.
- Ángeles Criado (VOX): “El feminismo radical ha derrochado más de 20 mil millones, sin rebajar el número de víctimas con la cifra más alta desde 2015”, 13.03.2024, <https://www.voxespana.es/noticias/angeles-criado-vox-el-feminismo-radical-ha-derrochado-mas-de-20-mil-millones-sin-rebajar-el-numero-de-victimas-con-la-cifra-mas-alta-desde-2015-20240313>, 27.11.2024.
- Aranda Bustamante G., Escribano R. (2022), *Las múltiples hibridaciones del posfranquismo populista de Vox*, „Desafíos”, vol. 34, nr 2, DOI: 10.12804/revistas.urosario.edu.co/desafios/a.11063.
- Arditi B. (2007), *Politics on the Edges of Liberalism. Difference, Populism, Revolution, Agitation*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Biało-Czerwoni! Europejska, Programowa Konwencja Prawa i Sprawiedliwości, 27.04.2024, <https://pis.org.pl/aktualnosci/bialo-czerwoni-europejska-programowa-konwencja-prawa-i-sprawiedliwosci>, 27.11.2024.

- Briefing prasowy Prezesa PiS J. Kaczyńskiego w Brukseli*, 4.06.2024, <https://pis.org.pl/aktualnosci/briefing-prasowy-prezesa-pis-j-kaczynskiego-w-brukseli>, 27.11.2024.
- Brubaker R. (2017), *Between nationalism and civilizationism: the European populist moment in comparative perspective*, „Ethnic and Racial Studies”, vol. 40, nr 8, DOI: 10.1080/01419870.2017.1294700.
- Buxadé (Vox) critica a PP y PSOE por “entregar” las políticas de inmigración a Bruselas, „Europa Press”, 25.05.2024, <https://www.europapress.es/catalunya/noticia-buxade-vox-critica-pp-psoe-entregar-politicas-inmigracion-bruselas-20240525140826.html>, 27.11.2024.
- Buzogány A., Costa O., Góra M. (2022), *Contesting the EU's external democratization agenda: an analytical framework with an application to populist parties*, „Cambridge Review of International Affairs”, vol. 35, nr 4, DOI: 10.1080/09557571.2021.2002264.
- Caiani M., Weisskircher M. (2021), *How many “Europes”? Left-Wing and Right-Wing Social Movements and their Visions of Europe*, w: *Routledge Handbook of Contemporary European Social Movements: Protest in Turbulent Times*, red. C. Flesher Fominaya, R. A. Feenstra, Routledge, Taylor & Francis Group, London–New York (manuskrypt).
- Canovan M. (2010a), *Populizm*, w: *Populizm*, red. O. Wysocka, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Canovan M. (2010b), *Zaufajcie ludowi! Populizm i dwa oblicza demokracji*, w: *Populizm*, red. O. Wysocka, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Carvajal A. (2019), *Atacan la sede nacional de Vox en Madrid rompiendo los cristales*, „El Mundo”, 25.04.2019, <https://www.elmundo.es/espana/2019/04/25/5cc192ab21efa076618b45fd.html>, 27.11.2024.
- Chamorro R. (2023), *Cuando la derecha mediática se enfrenta a la derecha social*, „La Gaceta de la Iberosfera”, 28.08.2023, <https://gaceta.es/tribuna/cuando-la-derecha-mediatica-se-enfrenta-a-la-derecha-social-20230828-0955/>, 27.11.2024.
- Cristóbal N. (2024), *Jorge Buxadé: «Somos el partido más europeísta. Europa será más fuerte cuanto más fuertes sean sus naciones»*, „El Debate”, 7.06.2024, https://www.eldebate.com/espana/20240607/jorge-buxade-somos-partido-europeista-europa-sera-fuerte-cuanto-fuerter-sean-naciones_203372.html, 27.11.2024.
- Dahl R. A. (1982), *Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy Vs. Control*, Yale University Press, New Haven–London.
- Downs W. M. (2012), *Political Extremism in Democracies: Combating Intolerance*, Palgrave Macmillan, New York.
- Dover R. (2022), *The Deep State: Definitional Debates and Impacts*, w: *A Research Agenda for Intelligence Studies and Government*, red. R. Dover, H. Dylan, M. Goodman, Edward Elgar Publishing, Cheltenham–Northampton, MA.
- Eatwell R., Goodwin M. (2020), *Narodowy populizm. Zamach na liberalną demokrację*, Wydawnictwo Sonia Draga, Warszawa (wersja elektroniczna).
- Freedon M. (1996), *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*, Clarendon Press, Oxford.
- Freedon M. (2017), *After the Brexit referendum: revisiting populism as an ideology*, „Journal of Political Ideologies”, vol. 22, nr 1, DOI: 10.1080/13569317.2016.1260813.
- García Agustín Ó. (2020), *Left-wing populism: the politics of the people*, Emerald Publishing Limited, Bingley.
- Germani D. (2019), *The populist obsession: theories and problems*, „A Journal of Social Imaginary”, nr 14, DOI: 10.7413/22818138147.
- González M. (2024), *El programa de Vox para las europeas o cómo desmontar la UE desde dentro*, „El País”, 7.06.2024, <https://elpais.com/espana/2024-06-07/el-programa-de-vox-para-las-europeas-o-como-desmontar-la-ue-desde-dentro.html>, 27.11.2024.

- Hawkins K. A., Rovira Kaltwasser C. (2017), *What the (Ideational) Study of Populism Can Teach Us, and What It Can't*, „Swiss Political Science Review”, vol. 23, issue 4, DOI: 10.1111/spsr.12281.
- Ivaldi G. (2018), *Contesting the EU in times of crisis: The Front National and politics of Euroscepticism in France*, „Politics”, vol. 38, nr 3, DOI: 10.1177/0263395718766787.
- Jakóbczyk-Adamczyk P. (2020), *Hiszpańska prawica przed wyborami w 2019 r. i w ich trakcie. Program partii Vox i pozycja w Kortezach Generalnych*, „Przegląd Sejmowy”, nr 4(159), DOI: 10.31268/PS.2020.50.
- Kaczyński: musimy budować Polskę sprawiedliwą, zasobną i nowoczesną, 1.07.2017, <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C995799%2CKaczyński-musimy-budować-polskę-sprawiedliwą-zasobną-i-nowoczesną.html>, 27.11.2024.
- Karavasilis L. (2024), *What's Left of the Populist Radical Left? SYRIZA and Die Linke Compared*, „Journal of Political Ideologies”, DOI:10.1080/13569317.2024.2369904.
- Konwencja Prawa i Sprawiedliwości z udziałem Prezesa PiS J. Kaczyńskiego w Puławach #TAKdlaPolski, 22.06.2024, <https://pis.org.pl/aktualnosci/konwencja-prawa-i-sprawiedliwosci-z-udzialem-prezesa-pis-j-kaczynskiego-w-pulawach-takdlaPolski>, 27.11.2024.
- Kosmyńska S. (2021), „Uczyńmy Hiszpanię wielką”. Partia Vox jako krystalizacja radykalnej prawicy na Półwyspie Iberyjskim, „Przegląd Politologiczny”, nr 1, DOI: 10.14746/pp.2021.26.1.6.
- Laclau E. (2009), *Rozum populistyczny*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- Laclau E., Mouffe C. (2007), *Hegemonia i socjalistyczna strategia. Przyczynek do projektu radykalnej polityki demokratycznej*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- Lider partii Vox w Polsce. Spotkał się z Kaczyńskim, „Do Rzeczy”, 28.11.2022, <https://dorzeczy.pl/kraj/374572/lider-partii-vox-abascal-w-polsce-spotkal-sie-z-kaczynskim.html>, 27.11.2024.
- Lofgren M. (2016), *The Deep State: The Fall of the Constitution and the Rise of a Shadow Government*, Viking, Penguin Publishing Group, New York.
- López J. (2022), *«La derecha cobarde»: el concepto que ya utilizó Fuerza Nueva contra Alianza Popular en las elecciones del 82*, „ABC”, 3.06.2022, https://www.abc.es/elecciones/andalucia/sevi-elecciones-andalucia-2022-derecha-cobarde-concepto-utilizo-fuerza-nueva-contralianza-popular-elecciones-82-202206030036_noticia.html, 27.11.2024.
- Mamy prawo bronić naszej suwerenności, 16.09.2015, <https://pis.org.pl/aktualnosci/mamy-prawo-bronic-naszej-suwerennosci>, 27.11.2024.
- Martinelli A. (2018), *National Populism and the European Union*, „Populism”, vol. 1, nr 1, DOI: 10.1163/25888072-01011000.
- Mény Y., Surel Y., *Zasadnicza dwuznaczność populizmu*, w: *Demokracja w obliczu populizmu*, red. Y. Mény, Y. Surel, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Morawiecki na wiecu Vox ostrzega przed „transnarodową bestią”, 9.10.2022, <https://tvn24.pl/swiat/mateusz-morawiecki-w-madrycie-stolicy-hiszpanii-w-europie-prowadzona-jest-cicha-wojna-przeciwko-wartosciom-st6154557>, 27.11.2024.
- Mouffe C. (2005), *Paradoks demokracji*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław.
- Mouffe C. (2020), *W obronie lewicowego populizmu*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Mudde C. (2007), *Populist radical right parties in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge–New York.
- Mudde C. (2017), *Populism: An Ideational Approach*, w: *The Oxford Handbook of Populism*, red. C. Rovira Kaltwasser, P. Taggart, P. Ochoa Espejo, P. Ostiguy, Oxford University Press, Oxford.

- Müller J.-W. (2017), *Co to jest populizm?*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Müller J.-W. (2022), *Nigdy nie wierzyłem, że istnieje fala populizmu*, „Kultura Liberalna”, 6.12.2022, <https://kulturaliberalna.pl/2022/12/06/muller-nigdy-nie-wierzyłem-ze-istnieje-fala-populizmu/>, 11.12.2024.
- Musiałek P. (2024), *Kampania na „nie”*. PiS mentalnie oddala się od UE, „Klub Jagielloński”, 9.05.2024, <https://klubjagiellonski.pl/2024/05/09/dlaczego-pis-nie-jest-juz-za-polexitem-bo-wciaz-nie-ma-na-to-spolecznego-przyzwolenia/>, 27.11.2024.
- Nos Van A Oir. *Programa Electoral Europeas 2024*. VOX, https://www.voxespana.es/wp-content/uploads/2024/05/Programa_EUROPEAS-3.pdf, 27.11.2024.
- Orella Martínez J. L. (2020), *Podemos and the conquest of the skies*, „Przegląd Europejski”, vol. 4, DOI: 10.5604/01.3001.0013.7893.
- Ortega Smith en el Parlamento Europeo: “La mejor defensa que hay de Europa es la de cada una de las naciones que la conforman”, 7.03.2019, <https://www.voxespana.es/noticias/ortega-smith-en-el-parlamento-europeo-la-mejor-defensa-que-hay-de-europa-es-la-de-cada-una-de-las-naciones-que-la-conforman-20190307>, 27.11.2024.
- Pirro A. L., Taggart P., Van Kessel S. (2018), *The populist politics of Euroscepticism in times of crisis: Comparative conclusions*, „Politics”, vol. 38, nr 3, DOI: 10.1177/0263395718784704.
- Ramis-Moyano R., Pasadas-del-Amo S., Font J. (2023), *Not only a territorial matter: The electoral surge of VOX and the anti-libertarian reaction*, „PLoS ONE”, vol. 18, nr 4, DOI: 10.1371/journal.pone.0283852.
- Reungoat E. (2010), *Anti-EU Parties and the People: An Analysis of Populism in French Euroromanifestos*, „Perspectives on European Politics and Society”, vol. 11, nr 3, DOI: 10.1080/15705854.2010.503034.
- Riaño P. H. (2023), *Las historias que inventa Vox para su cruzada ideológica*, 29.06.2023, https://www.eldiario.es/politica/historias-inventa-vox-cruzada-ideologica_1_10332568.html, 27.11.2024.
- Riera P., Pastor M., *Cordons sanitaires or tainted coalitions? The electoral consequences of populist participation in government*, „Party Politics”, vol. 28, issue 5, DOI: 10.1177/13540688211026526.
- Roch J. (2021), *Friends or foes? Europe and ‘the people’ in the representations of populist parties*, „Politics”, vol. 41, nr 2, DOI: 10.1177/0263395720938537.
- Roch J. (2023), *The Populism-Euroscepticism Nexus: A Discursive Comparative Analysis of Germany and Spain*, Routledge, London.
- Romero C. P., Andaluz Antón L., Corrales Aznar J. M. (2024), *La derecha radical populista en España (2019–2024): estudio de caso del discurso de Vox*, „European Public & Social Innovation Review”, vol. 9, DOI: 10.31637/epsir-2024-1097.
- Rosanvallón P. (2021), *The Populist Century: History, Theory, Critique*, Polity, Cambridge, Medford, MA.
- Rummens S., Abts K. (2010), *Defending Democracy: The Concentric Containment of Political Extremism*, „Political Studies”, vol. 58, DOI: 10.1111/j.1467-9248.2009.00809.x.
- Salmela M., Von Scheve C. (2018), *Emotional Dynamics of Right- and Left-Wing Political Populism*, „Humanity & Society”, vol. 42, nr 4, DOI: 10.1177/0160597618802521.
- Sanecka-Tyczyńska J. (2011), *Państwo obywatelskie i wspólnota polityczna: studium o myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Sanecka-Tyczyńska J. (2022), *Spór polityczny między PiS i PO wokół modelu integracji europejskiej*, „Polityka i Społeczeństwo”, nr 4(20), DOI: 10.15584/polispol.2022.4.19.

- Santiago Abascal, *el VIVA 22*: '¿Qué es España decide? Más y mejor democracia', 9.10.2022, <https://www.voxespana.es/actualidad/santiago-abascal-el-viva-22-que-es-espana-decide-mas-y-mejor-democracia-20221009>, 27.11.2024.
- Santiago Abascal: *z Polską i PiS mamy bardzo wiele wspólnego*, 20.03.2019, <https://forsal.pl/artykuly/1404105,santiago-abascal-z-polska-i-pis-mamy-bardzo-wiele-wspolnego.html>, 27.11.2024.
- Skowronek S., Dearborn J. A., King D. (2021), *Phantoms of a Beleaguered Republic: The Deep State and The Unitary Executive*, Oxford University Press, Oxford.
- Spain's far-right Vox quits ECR to join Orban's new European Parliament group*, 5.07.2024, <https://www.reuters.com/world/europe/spains-far-right-vox-quits-ecr-join-orbans-new-european-parliament-group-2024-07-05/>, 27.11.2024.
- Surel Y. (2011), *The European Union and the challenges of populism*, Policy Brief, nr 27.
- Taggart P. (2007), *Populizm i patologie polityki przedstawicielskiej*, w: *Demokracja w obliczu populizmu*, red. Y. Mény, Y. Surel, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Taggart P. (2010), *Populizm, lud i rdzenna kraina*, w: *Populizm*, red. O. Wysocka, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Taguieff P.-A. (2010), *Nauki polityczne w konfrontacji z populizmem. Od conceptualnego mirażu do realnego problemu*, w: *Populizm*, red. O. Wysocka, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Tarchi M. (2016), *Populism: Ideology, Political Style, Mentality?*, „Czech Journal of Political Science”, vol. 2.
- Thomassen L. (2019), *Representing the People: Laclau as a Theorist of Representation*, „New Political Science”, vol. 41, nr 2, DOI: 10.1080/07393148.2019.1596687.
- Trzeba utrzymać Europę państw narodowych, ale ściśle ze sobą współpracujących*, 27.06.2016, <https://pis.org.pl/aktualnosci/trzeba-utrzymac-europe-panstw-narodowych-ale-scisle-ze-soba-wspolpracujacych>, 27.11.2024.
- Twarde NIE dla nielegalnej przymusowej emigracji*, 4.10.2023, <https://pis.org.pl/aktualnosci/twarde-nie-dla-nielegalnej-przymusowej-emigracji>, 27.11.2024.
- Una PAC con más fondos y menos ideología, derogación del Pacto Verde Europeo, y combate a la Agenda 2030, en el programa de VOX para el 9-J*, 22.05.2024, <https://www.voxespana.es/noticias/una-pac-mas-fondos-menos-ideologia-derogacion-pacto-verde-europeo-combate-agenda-2030-programa-vox-9-j-20240522>, 27.11.2024.
- Urbinati N. (2013), *The Populist Phenomenon*, „Raisons politiques”, vol. 3, nr 51, DOI: 10.3917/rai.051.0137.
- Urbinati N. (2014), *Democracy disfigured: opinion, truth, and the people*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Urbinati N. (2019), *Me the People: How Populism Transforms Democracy*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- W Madrycie zebrała się skrajna prawica. Morawiecki nagrał dla nich przesłanie, ale był w nim osamotniony*, 19.05.2024, <https://fakty.tvn24.pl/zobacz-fakty/w-madrycie-zebrala-sie-skrajna-prawica-morawiecki-nagrał-dla-nich-przeslanie-ale-był-w-nim-osamotniony-st7924014>, 27.11.2024.
- Weyland K. (2017), *Populism: A Political-Strategic Approach*, w: *The Oxford Handbook of Populism*, red. C. Rovira Kaltwasser, P. Taggart, P. Ochoa Espejo, P. Ostiguy, Oxford University Press, Oxford.
- Ward B., Guglielmo M. (2024), *People, Class, Democracy: Re-Mapping Left Populism from Populist Social Democracy to Popular Socialism*, „Journal of Political Ideologies”, DOI: 10.1080/13569317.2024.2371506.

- Wiles P. (1969), *A syndrome, not a doctrine*, w: *Populism. Its Meaning and National Characteristics*, red. G. Ionescu, E. Gellner, Macmillan, New York.
- Wywiad z Prezesem PiS, Wicepremierem Jarosławem Kaczyńskim, 21.10.2020, <https://pis.org.pl/aktualnosci/wywiad-z-prezesem-pis-wicepremierem-jaroslawem-kaczynskim-1>, 27.11.2024.
- Valdés I. (2024), *Carlos Flores, de Vox: "El aborto es un medio para garantizar la salud reproductiva del mismo modo que la guillotina para acabar con la tos"*, „El Pais”, 28.05.2024, <https://elpais.com/sociedad/2024-05-28/carlos-flores-de-vox-el-aborto-es-un-medio-para-garantizar-la-salud-reproductiva-del-mismo-modo-que-la-guillotina-para-acabar-con-la-tos.html>, 27.11.2024.
- Vergara C. (2019), *Populism as Plebeian Politics: Inequality, Domination, and Popular Empowerment*, „The Journal of Political Philosophy”, DOI: 10.1111/jopp.12203.
- Zdrowie. Praca. Rodzina. Program Prawa i Sprawiedliwości 2014, <https://pis.org.pl/media/download/528ca7b35234fd7dba8c1e567fe729741baaaf33.pdf>, 27.11.2024.
- Zostaliśmy upoważnieni przez wyborców do obrony interesów Polski, 25.05.2016, <https://pis.org.pl/aktualnosci/zostalismy-upowaznieni-przez-wyborcow-do-obrony-interesow-polski>, 27.11.2024.

Streszczenie

Artykuł analizuje populistyczną krytykę Unii Europejskiej przez hiszpańską partię VOX i polskie Prawo i Sprawiedliwość (PiS). Badanie opiera się na teoretycznym ujęciu populizmu jako krytyki demokratyczno-liberalnej reprezentacji politycznej, wskazując na wspólne cechy tak rozumianego prawicowego populizmu w zakresie krytyki integracji europejskiej.

Wyniki wskazują, że VOX i PiS wykazują sceptycyzm wobec integracji europejskiej, argumentując, że UE ogranicza suwerenność narodową oraz zagraża tradycyjnym wartościom. Obie partie krytykują elity unijne jako odległe od potrzeb „zwykłych ludzi” i promujące agendy o charakterze globalistycznym. Różnice historyczne i społeczne między Hiszpanią a Polską nie wpływają znacząco na wspólną prawicowo-populistyczną narrację tych partii wobec UE.

W ramach wniosków podkreślone zostaje, że krytyka UE jest centralnym elementem współczesnego prawicowego populizmu, stanowiąc wyraz sprzeciwu wobec ograniczania narodowej suwerenności i demokratycznej reprezentacji.

Słowa kluczowe: populizm, reprezentacja polityczna, Unia Europejska, Polska, Hiszpania

Populist criticism of democratic representation vis-à-vis European integration issues. The case of the Law and Justice party and VOX

Summary

The article analyzes the populist criticism of the European Union by the Spanish party VOX and the Polish Law and Justice party (PiS). The study is grounded in a theoretical framework of populism as a critique of democratic-liberal political representation, highlighting shared characteristics of right-wing populism in this context concerning European integration.

The findings indicate that VOX and PiS exhibit skepticism toward European integration, arguing that the EU undermines national sovereignty and threatens traditional values. Both parties criticize EU elites as being detached from the needs of “ordinary people” and promoting glo-

balist agendas. Historical and social differences between Spain and Poland do not significantly affect the shared right-wing populist narrative of these parties regarding the EU.

In conclusion, the study emphasizes that criticism of the EU is a central element of contemporary right-wing populism, reflecting opposition to the erosion of national sovereignty and democratic representation.

Key words: populism, political representation, European Union, Poland, Spain